

JURIDISKA FAKULTETEN

vid Lunds universitet

Aili Cherp

Socialt nedbrytande beteende eller symptom på autism?

En kritisk studie av hur normer kring neuropsykiatrisk funktion påverkar
domstolarnas bedömning av ”socialt nedbrytande beteende” som symptom
på autism enligt LVU 3§

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Ellika Sevelin

Termin: HT22

Innehåll

SUMMARY	4
SAMMANFATTNING	1
FÖRKORTNINGAR OCH BEGREPP	3
1 INTRODUKTION	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställning	5
1.3 Avgränsningar	6
1.4 Metod	6
1.4.1 Kritisk metod utifrån kritisk funktionalitetsteori.....	6
1.5 Material	7
1.5.1 Källor och litteratur	7
1.5.2 Urval av domar	7
1.6 Forskningsläge	8
1.7 Begrepp och språkanvändning	8
1.7.1 Språk kring funktion	9
1.7.2 Språk kring kön	9
1.7.3 Engelska uttryck	10
1.8 Disposition	10
2 AUTISM	11
2.1 Vad är autism?	11
2.2 Diagnoskriterier	11
2.3 Autism som ett spektrum	12
2.4 Uttryck för autism i praktiken	13
2.5 Könsaspekter	14
2.6 ADHD och autism	14
3 KRITISK FUNKTIONALITETSTEORI	16
3.1 Normer och makt kring funktion	16
3.2 Intersektionella perspektiv	17
3.3 Neurodiversitet	17

4	TVÅNGSOMHÄNDERTAGANDE ENLIGT LVU	19
4.1	Socialt nedbrytande beteende	19
4.2	Psykisk funktionsnedsättning och socialt nedbrytande beteende 20	
4.3	Konsekvenser av HFD:s domar	21
5	TILLÄMPNING I DOMSTOL.....	23
5.1	Tillvägagångssätt.....	23
5.2	Dom 1 och 2 – System (2015) och Raketerna (2021)	23
5.2.1	Analys.....	24
5.3	Dom 3 – Motorvägen (2015)	24
5.3.1	Analys.....	25
5.4	Dom 4 – Hunden (2016)	25
5.4.1	Analys.....	26
5.5	Dom 5 – Poliserna (2019)	26
5.5.1	Analys.....	27
5.6	Dom 6 – Bränderna (2022).....	27
5.6.1	Analys.....	28
5.7	Dom 7 och 8 – Olämpliga kontakter 1 och 2 (2022)	28
5.7.1	Analys.....	29
6	SLUTSATS	30
6.1	Allmänna problem.....	30
6.1.1	Neurotypisk tolkning av känslöyttringar	30
6.1.2	Bristande intersektionalitetsperspektiv.....	30
6.1.3	Generaliseringar och isärhållande av autistiska personer.....	31
6.2	Besvarande av frågeställning	31
7	KÄLLOR OCH LITTERATUR.....	33
7.1	Offentligt tryck.....	33
7.2	Rättsfall	33
7.3	Litteratur	33
7.4	Internetkällor	37
7.5	Uppslagsverk	38

Summary

The Care of Young Persons Act (LVU) regulates forced custody of kids and young people. Youth can be taken into forced custody for drug abuse, criminality, or other socially destructive behavior, according to LVU 3§. Other social behavior refers to behavior that violates fundamental societal norms. The behavior must also harm the health or development of the young person.

LVU aims to treat social issues. Psychological issues, including the treatment of neurodevelopmental disorders, are the responsibility of health care. Because of this, The Supreme Administrative Court has judged that it is not allowed to give youth with neurodevelopmental disorders forced custody if their socially destructive behavior is “a symptom” of their mental disorder. The Court's ruling has created a legal position where the lower courts must decide which behavior is a symptom of a neurodevelopmental disorder. Determining this can be difficult and has led to criticism in doctrine.

Autism is a neurodevelopmental disorder where some symptoms are differences in social expressions, inflexibility, and hypersensitivity to sensory impressions such as sound, touch, and light. In some cases, this can lead to overstimulation in contact with the world which can result in aggressivity and self-destructive behavior.

The essay analyses eight exemplifying court rulings from the Administrative Court of appeal, where they consider autistic youth to have socially destructive behavior and where the court rule upon whether their behavior is a symptom of their neurodevelopmental disorder. The essay analyses the court cases with critical disability theory, which views disability as a societal and cultural creation from norms around ability, where disabled people are being oppressed and kept from active participation in society. The marginalization of autistic people originates in them not fitting into the neurological norm.

The essay finds that some court rulings give a narrow and definite picture of autism, for example, where they do not consider gender aspects. The consequence of this can be a generalization of autistic people as a group as well as dividing them according to how serious their autism seems to be, which fails to take internal struggles into account. It can lead to assessments based on neurological norms, which fails to take the individual in the concrete case into consideration.

Sammanfattning

Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) reglerar tvångsomhändertagande av barn och unga. Unga kan tvångsomhändertas för missbruk, brottslighet eller annat socialt nedbrytande beteende enligt LVU 3§. Med annat socialt nedbrytande beteende åsyftas sådant som bryter mot samhällets grundläggande normer. För tvångsomhändertagande måste beteendet även skada den ungas hälsa eller utveckling.

Syftet med LVU är att behandla en social problematik. Psykisk problematik faller inom vårdens ansvarsområde. NPF (neuropsykiatrisk funktionsvariation) anses vara en form av psykologisk problematik. Till följd av detta har HFD (Högsta förvaltningsdomstolen) kommit med ett avgörande som stadgar att det inte är tillåtet att tvångsvårda unga med NPF enligt LVU 3§ om deras NPF är ett ”symptom på en psykisk störning”. Avgörandet har skapat ett rättsläge där underrätterna måste bedöma vilket beteende som är ett symptom på en NPF. Detta kan vara en svår bedömning och har föranlett kritik i doktrin.

Autism är en NPF där symptomen bl.a består i annorlunda sociala uttryck, inflexibilitet och en överkänslighet för sensoriska intryck som ljud, känsel och ljus. Detta kan i vissa fall leda till en överstimulering i kontakt med världen och till aggressivitet och självdestruktivitet.

Uppsatsen analyserar sex exemplifierande domstolsavgöranden från kamrarrätten, där autistiska ungdomar anses ha ett socialt nedbrytande beteende och domstolarna bedömer om deras beteende är symptom på deras NPF. Domarna analyseras genom kritisk funktionalitetsteori. Teorin ser funktion (eng: *ability*) vara skapad från sociala och kulturella normer. Funktionshindrade personer blir förtryckta och hålls borta från ett aktivt samhällsdeltagande. Marginaliseringen av autistiska personer härrör sig från att de inte passar in i neurologiska normer.

I uppsatsen kunde ses att vissa domstolsavgöranden ger en smal och kategorisk bild av autism, där de t.ex. inte tar könsaspekter i beaktning.

Konsekvensen kan bli en generalisering av autistiska personer som en grupp såväl som en uppdelning av dem utifrån hur allvarlig deras autism verkar. Det kan leda till bedömningar baserade på neurologiska normer, som inte tar individen i det konkreta fallet i beaktning.

Förkortningar och begrepp

Allistisk	Icke-autistisk
ASD	Autism spectrum disorder (autismspektrumstörning)
ADHD	Attention Deficit/Hyperactivity Syndrom
AuDHD	Autism och ADHD
DSM	Diagnostical and Statistical Manual of Mental Disorders
HFD	Högsta förvaltningsdomstolen
NPF	Neuropsykisk funktionsvariation/-nedsättning
Neuroavvikande	Avvikande från den neurologiska normen
Neurotypisk	Passar in i den neurologiska normen
LVU	Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga
LPT	Lag om psykiatrisk tvångsvård
Prop.	Proposition
SoL	Socialtjänstlag
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Introduktion

1.1 Bakgrund

Autism is not an appendage [bihang]

Autism isn't something a person *has*, or a "shell" that a person is trapped inside. There's no normal child hidden behind the autism. Autism is a way of being. It is *pervasive*; it colors every experience, every sensation, perception, thought, emotion, and encounter, every aspect of existence. It is not possible to separate the autism from the person--and if it were possible, the person you'd have left would not be the same person you started with.

This is important, so take a moment to consider it: Autism is a way of being. It is not possible to separate the person from the autism.¹

Denna dikt är skriven av autistiska Jim Sinclair. Ett uttryck för Sinclairs autism var att hen pratade först som tolvåring. Dikten lästes upp då Sinclair år 1992 uppträdde på den internationella konferensen för autism i Toronto. Den riktade sig främst till föräldrar som ville bota sina barn från autism.²

Autism sågs länge som en sjukdom som orsakats av felaktig och kall uppföstran. Fram tills 1970-talet blandades autism ihop med schizofreni hos barn. Dagens syn på autism är att det är ett neurologiskt tillstånd som utvecklats tidigt i barndomen och finns kvar genom livet. Föreställningar som att vaccin orsakar autism och att därmed autism kan undvikas/botas lever dock kvar.³

Även i Sverige har synen på autism varit bristfällig och utvecklats först de senaste decennierna. Detta syns bl.a. inom rättsutvecklingen av tvångsomhändertagande av unga enligt LVU, där lagstiftare och HFD uttalat att unga inte får tvångsomhändertas endast för sin autism. Detta beror på att LVU:s syfte

---

¹ Sinclair, s. 1.

² K. Kapp. s. 24.

³ Davidson, s. 2-4.

är att tvångsomhändertaga unga för deras sociala problematik. Behandling av autism faller inom psykisk problematik, där vården är ansvarig.⁴

Trots detta är autistiska personer överrepresenterade inom gruppen unga som tvångsomhändertas enligt LVU. 13% av samtliga unga- och 17% av flickor som tvångsomhändertas är diagnostiserats med autism, jämfört med 1% av den övriga befolkningen.⁵ Frågan uppkommer om unga tvångsomhändertas för symptom på sin autism. Är domstolarna, som saknar psykologisk utbildning, lämpliga att bedöma om ett beteende är uttryck för autism? Kan bedömningen göras utan påverkan från samhällets syn på autism? Går det överhuvudtaget att skilja en person från dess autism?

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att problematisera synen på autism inom tvångsomhändertaganden. Detta görs genom att titta på avgöranden från förvaltningsrätter och kammarrätter, där de bedömer om ett socialt nedbrytande beteende enligt LVU 3§ är ett symptom på autism. Avgörandena analyseras genom kritisk funktionalitetsteori, som problematiserar normer och makt kring funktion.

Huvudfrågeställning:

- Hur bedömer förvaltningsrätter och kammarrätter socialt nedbrytande beteende som ett symptom på autism ur ett kritiskt funktionalitetsperspektiv?

Delfrågor

- Hur tar sig autism i uttryck hos unga? Finns det några könsskillnader?
- Vad är kritisk funktionalitetsteori, specifikt i förhållande till autistiska personer?
- Vad är gällande rätt om tvångsomhändertagande av personer med NPF enligt LVU?

---

⁴ Prop. 1989/90:28 s. 67 och HFD 2010 ref. 24.

⁵ Socialstyrelsen, *Vård för barn och unga i HVB utifrån deras samlade behov*, s. 14

- Hur bedömer underdomstolarna om ett beteende är uttryck för autism?

1.3 Avgränsningar

Förutom LVU regleras tvångsvård i svensk rätt också i Lag (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård (LPT). Uppsatsen behandlar endast LVU. Tvångsvård enligt LVU kan tillkomma antagligen genom vanvård i hemmet enligt LVU 2§ (“miljöfallen”) eller genom den unges beteende enligt LVU 3§ (“beteendefallen”). Uppsatsen tar endast upp beteendefallen, närmare bestämt rekvisitet ”socialt nedbrytande beteende” enligt 3§ 1 st.

Rättsfallen i uppsatsen handlar samtliga om domstolarnas bedömning gällande autism och delvis ADHD i de fall då dessa samexisterar. Andra NPF och ”psykiska störningar” behandlas inte.

Det bör även nämnas att uppsatsen inte syftar till att bedöma om tvångsvård är bra/dåligt eller i vilken utsträckning autistiska personer bör tvångsvårdas, utan riktar in sig på domstolarnas diskurs kring socialt nedbrytande beteende och autism.

1.4 Metod

1.4.1 Kritisk metod utifrån kritisk funktionalitetsteori

Uppsatsen använder kritisk metod utifrån kritisk funktionalitetsteori. Till skillnad från den rättsdogmatiska metoden som beskriver gällande rätt, syftar kritisk metod till att analysera och kritisera gällande rätt. Den kritiska analysen siktar inte bara in sig på de faktiska bedömningarna i fallet, utan även på resonemanget och språkanvändningen bakom dessa.⁶ Uppsatsen gör detta genom att analysera rättstillämpningen i förvaltningsrätt och kammarrätt, från samhällsnormer kring funktion, specifikt neurologisk funktion.

---

⁶ Niemi, Honkatukia & Ruuskanen s. 136.

1.5 Material

1.5.1 Källor och litteratur

De forskningsartiklar som används är vetenskapliga artiklar som har genomgått kvalitetssäkringsmekanismer. Många av artiklarna utgår från kritiska perspektiv, vilket de är öppna med. Artiklarna bedöms som passande då de sammanfattar forskningsläget, befintliga teorier på området och tidigare diskurs kring de kritiska perspektiv som används i uppsatsen. Samma sak gäller för de böcker som har författare med aktivistiska bakgrunder, där författarna syftar till att redogöra för ett visst perspektiv snarare än att vara ”neutrala”.

Vissa artiklar, speciellt de som gör psykologiska studier, är ”review articles”, vilket innebär att de sammanställer och sammanfattar tidigare forskning. Detta anses fördelaktigt då det ger en mer nyanserad och korrekt bild av forskningsläget i jämförelse med enskilda studier, speciellt när det handlar om empiriska studier där resultatet annars kan variera mellan olika studier beroende på vilka bedömningsstandarder som används.

Vissa intresseorganisationer, som Autismförbundet, används som källor. Dessa organisationer kan ha en viss agenda men har bedömts som passande till följd av deras spetskunskap inom sitt område, och då informationen främst gäller definitioner och inte djupare kunskap.

1.5.2 Urval av domar

Undersökningen görs på domar dels då det saknas vägledningar från andra myndigheter (som Socialstyrelsen), dels att domstolsavgöranden anses vara belysande för problematiken som kan uppstå. Studien är inte empirisk och drar därför inga generella slutsatser kring rättstillämpningen i dessa fall. Urvalet av domar är endast exemplifierande för problematiken som kan uppstå. Det har fortfarande ansetts fördelaktigt med en viss slumpmässighet vid urvalet för att undvika en vinklad analys.

Domarna har valts ut genom en detaljerad sökning i databasen JUNO på ”LVU socialt nedbrytande beteende” där någon av orden ”autism,

autismspektrumstörning eller neuropsykiatrisk” ska vara med. Årtalet har filterats till 2015–2022, vilket anses vara ett relevant tidsspänn för att få tillräckligt många domar men där domarna inte ska vara utdaterade. En filtrering har därmed gjorts på avgöranden från Kammarrätten. Förvaltningsrättens domar har inte kunnat nås då de är låsta. De inte finns heller att tillgå på InfoTorg och det har bedömts som för tidskrävande att begära ut dem. I Kammarrättens domar bifogas dock även förvaltningsrätternas avgöranden.

De domar som endast rör fall med ADHD har valts bort och därefter har de första fyra domarna med flickor och de första fyra domarna med pojkar valts, då en jämn könsfördelning önskats. På grund av platsbrist redovisas två av domarna tillsammans med två andra domar, som ansetts liknande. Åtta domar har ansetts tillräckligt för att belysa problematiken.

1.6 Forskningsläge

2015 gjorde en omfattande statlig utredning gällande rättsläget om tvångsomhändertagande av unga med LVU. Utredningen redogör för både lag, praxis och doktrin.

Det finns tidigare skrivna uppsatser om förvaltningsrätternas bedömning av vilket socialt nedbrytande beteende som är symptom på NPF. Särskilt kan nämnas Izel Ilyas uppsats ”Socialt nedbrytande beteende eller symptom på neuropsykiatrisk funktionsnedsättning” och Matilda Rolfssons uppsats ”Rättssäker tvångsvård enligt 3§ LVU? – Särskilt om barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning”. Båda uppsatserna har frågeställningar kopplade till rättssäkerhet. Ingen uppsats har hittats som berör frågorna utifrån ett kritiskt funktionalitetsperspektiv och som fokuserar specifikt på autism.

1.7 Begrepp och språkanvändning

Språk är dynamiskt och det saknas ibland konsensus kring vilka ord som är lämpligast att använda. Nedan följer en kort förklaring till vissa begrepp som används i uppsatsen.

1.7.1 Språk kring funktion

Både ”funktionsvariation” och ”funktionsnedsättning” används i diskursen kring fysisk/psykisk funktion. De som förespråkar användning av funktionsvariation anser begreppet vara mindre stigmatiserande och förminskande. Användare av funktionsnedsättning menar att det bättre belyser de svårigheter och den lägre levnadsstandard som funktionsnedsatta har.⁷ I uppsatsen används funktionsvariation, som anses bäst passa kritisk funktionalitetsteori, men med förbehåll för att annorlunda funktion kan upplevas som funktionsnedsättande.

Ord som riskerar att befästa normer kring funktion, som ”typiska” eller ”avvikande” funktion, har försökt undvikas.⁸ Därför används ”allistisk” för icke-autistisk.⁹ För neurologisk funktion har dock inga passande begrepp hittats och ”neuroavvikande” respektive ”neurotypisk” används. NPF används för personer som är diagnostiserade med autism/ADHD.

Att säga ”person med autism” ger uttryck för ett person-först-språk, som förespråkas av de som menar att autism inte är definierande för en person. Motsatsen är att säga ”autistisk person”, som är ett identitet-först språk, där ståndpunkten är att autism är så inneboende att det inte går att separera den från en person (jämför homosexuell person istället för person med homosexualitet). Detta är den allmänna hållningen bland autism-aktivister.¹⁰ I uppsatsen används ett ”identitet-först-språk”.

Vid redogörelse för domar och myndigheters resonemang används för klarhetens skull de begrepp och uttryck som domstolarna/myndigheterna använder, även om begreppen inte skulle användas annars (t.ex. ”psykiskt sjuk” som benämning för autism/ADHD).

1.7.2 Språk kring kön

---

⁷ Autism.se, *Funktionsnedsättning eller variation?*

⁸ Bottema-Beutel, s. 23-26.

⁹ Dictionary.cambridge.com, “allistic”.

¹⁰ Dunn & Andrew s. 255-264.

Då de flesta studier samt domstolarnas och myndigheternas språk utgår från en binär könsuppdelning med de två könen man och kvinna, har uppsatsen en binär könsuppdelning och ett binärt språk. Det bör dock belysas att autistiska personer är överrepresenterade i att identifiera sig bortom de binära könen.¹¹

1.7.3 Engelska uttryck

Engelska uttryck har så långt som möjligt översatts till svenska (t.ex. critical disability theory till kritisk funktionalitetsteori). Där det inte hittas lämpliga översättningar behålls uttrycken på engelska (t.ex. autistic shutdown i avsnitt 2.4).

1.8 Disposition

Avsnitt ett till fyra innehåller uppsatsens deskriptiva delar. Avsnitt ett börjar med en beskrivning av autism, kriterierna för autism och ADHD, könsaspekter och praktiska uttryck för autism. Avsnitt två introducerar kritisk funktionalitetsteori, där normer och makt kring funktion kritiseras, med fokus på neurologisk funktion. Avsnitt fyra går igenom gällande rätt vid tvångsomhändertagande enligt LVU 3§, rekvisitet socialt nedbrytande beteende och tillämpningen på unga med NPF.

Avsnitt fem och sex innehåller de analytiska bidragen. Avsnitt fem redogör för åtta domstolsavgöranden rörande tvångsomhändertagande för socialt nedbrytande beteende av unga med autism. En löpande analys görs utifrån kritisk funktionalitetsteori. I avsnitt sex sammanfattas analysen och frågeställningen besvaras.

---

¹¹ Warrier m.fl, s. 3-4.

2 Autism

2.1 Vad är autism?

Autism är en neuropsykiatrisk funktionsvariation som påverkar hur hjärnan och nervsystemet fungerar. Autism utvecklas tidigt i barndomen och finns vanligen kvar hela livet. Det är inte helt klart varför autism utvecklas men det antas bero på både arv och miljö.¹² 1 av 100 barn bedöms vara autistiska, med en viss variation mellan länder, bl.a. beroende på olika bedömningskriterier. I låg- och medelinkomstländer saknas till stor del data.¹³ Idag diagnostiseras fler personer med autism än tidigare, antagligen till följd av högre vetenskap och medvetenhet kring autism vilket underlättar diagnostisering.¹⁴

2.2 Diagnoskriterier

För klinisk diagnostisering av autism används DSM-5 (Diagnostical and Statistical Manual of Mental disorders).¹⁵ Bedömningen görs utifrån kriterierna A-E, med de utmärkande dragen i A-B. En indelning görs i tre "svårighetsgrader", med olika stödbehov.¹⁶

- A. Varaktig brist i förmågan till social kommunikation och interaktion i olika sammanhang. 1–3 måste vara uppfyllda.
  - 1. Verbala brister - från att personen överhuvudtaget inte deltar i sociala interaktioner till att samtal inte "flyter" på ett naturligt sätt.
  - 2. Icke-verbala brister - från en total avsaknad av kroppsspråk till en onaturlig/avvikelse av användningen av kroppsspråk, t.ex ögonkontakt.
  - 3. Bristande förmåga till att utveckla, bevara och förstå relationer.

---

¹² CDC, *What is ASD?*

¹³ Baird m.fl, s. 212-213

¹⁴ Arvidsson, Gillberg, Lichenstein & Lundström, s. 746-749

¹⁵ Socialstyrelsen, *Kodning inom psykiatrin*

¹⁶ DSM-5 s. 52

- B. Begränsade, repetitiva mönster i beteende, intressen eller aktiviteter. Minst 2 av 4 måste vara uppfyllda.
1. Repetitiva rörelsemönster, tal eller bruk av föremål, t.ex. att bita sitt hår, stampa i golvet eller att hålla på med sina händer. Detta benämns ”stimming” (från ”self-stimulatory behaviour”).¹⁷ Vuxna personer stimmar lär sig ofta stim på ett socialt accepterat sätt.¹⁸
  2. Inflexibilitet, en ovilja till förändring i vardagen, inflexibel fixering vid rutiner eller ritualiserade mönster i verbala eller icke-verbala beteenden.
  3. Starkt begränsade och fixerade intressen. Intressets intensitet och inte intresset i sig är avgörande. Intressena kan vara samma genom hela livet, eller bytas ut i perioder.
  4. Sensorisk känslighet, både att söka sig till och från sensorisk stimulering. De sensoriska faktorerna kan bestå i temperaturer, ljud, ljus eller ytstrukturer och kan gestalta sig genom problem i högljudda miljöer, inte kunna bära vissa kläder på sig eller äta viss mat.
- C. Symptomen ska ha förekommit under den tidiga utvecklingsperioden. De kan dock vara gömda till följd av maskering.
- D. Symptomen ska orsaka faktiska svårigheter i livet, t.ex. inom relationer eller arbetslivet.
- E. Symptomen ska inte bättre kunna förklaras med intellektuella funktionsnedsättning eller globalt försenad utveckling, även om de kan samexistera med autism.¹⁹

2.3 Autism som ett spektrum

2013 ersattes autismspektrumstörning tidigare “underkategorier”, som aspergers syndrom, atypisk autism och autismliknande tillstånd. Kriterierna för

---

¹⁷ Medical News Today, *What is Stimming?*

¹⁸ K Kapp m.fl, s. 1787-1788.

¹⁹ DSM-5 s. 50-51.

aspergers syndrom var samma som för autism, men utan intellektuell eller språklig nedsättning. Distinktionen togs bort då autism finns på alla språk- och begåvningsnivåer.²⁰ Atypisk autism användes tidigare när diagnoskriterierna för autism nästan, men inte riktigt uppfyllts.²¹

Autism beskrivs som ett "spektrum" eftersom det finns stora skillnader mellan autistiska individer och hur autism karaktäriseras i dem. Spektrumet innebär inte "mer" eller "mindre" autism utan svårigheter inom olika områden. En person med mindre sociala svårigheter och mer sensoriska känsligheter är lika autistisk som någon som framförallt har svårigheter med det sociala.²² Det specificeras fortfarande om autism föreligger med intellektuell funktionsnedsättning eller nedsatt språklig förmåga.²³

2.4 Uttryck för autism i praktiken

Ett praktiskt uttryck för autism är **autistiskt meltdowns** (sammanbrott). Sammanbrotten kommer från att personen blir överväldigad till följd av t.ex. svårigheter att kommunicera, överväldigande sensoriska intryck, svårigheter att anpassa sig till nya situationer och omgivningar eller känslor som frustration eller skam. Detta leder till en förlust av kontroll, som till ytan kan se ut som ett vredesutbrott. Då neurotypiska personer inte förstår och relaterar till reaktionen kan beteendet ibland leda till bestraffningar.²⁴

Autistisk shutdown (nedsläckning) kommer också från överväldigande känslor, men med en mer inåtriktad reaktion där personen drar sig undan från omgivningen och i vissa fall helt slutar fungera. Detta kan manifesteras genom att den sätter sig i fosterställning och förlorar förmågan att prata. En shutdown innebär ofta emotionell smärta.²⁵

---

²⁰ Autism.se, *aspergers syndrome*.

²¹ Autism.se, *atypisk autism*.

²² DSM-5, s. 53.

²³ DSM-5 s. 58.

²⁴ Phung, Penner, Pirlot & Welsh, s. 2.

²⁵ Phung m.fl s. 2.

Autistisk utbrändhet orsakas av prestationsstress, att försöka passa in i det neurotypiska samhället och att maskera sin autism. Symptomen liknar kronisk utmattning och kan innefatta förlust av förmågor och en förminskad tolerans för intryck. Utbrändheten är vanligare bland vuxna än barn.²⁶

2.5 Könsaspekter

Autism är fyra gånger vanligare bland pojkar än flickor. De flickor som diagnostiseras gör det senare.²⁷ Flickors autism går ofta obemärkt eller feldiagnostiseras. Detta kan bero på att flickor oftare “maskerar” sina sociala svårigheter, genom att observera och härma andras sociala beteende för att uppnå social ömsesidighet.²⁸ Flickor har mer sensoriska känsligheter än sociala problem, vilket inte varit centralt vid autismbedömningar. Deras specialintressen smälter också in, då de oftare kretsar kring djur/människor till skillnad från pojkars intressen som handlar om saker och är mer ovanliga.²⁹ När flickor problematik upptäcks förklaras den ofta på en emotionell- och inte neurologisk/psykisk nivå.³⁰

Autistiska personer lider av ökad risk att drabbas av psykisk ohälsa. Risken är högre hos flickor, där 32% av kvinnor jämfört med 19% av män har blivit inlagda innan 25 års ålder på grund av psykiska problem.³¹ En anledning är att flickor inte tidigare fångats upp av vården.³² Även maskering av autism kan leda till höga nivåer av stress och ångest.³³

2.6 ADHD och autism

ADHD är en neuropsykiatrisk diagnos. Totalt 5% av barn och 2,5% av vuxna beräknas ha ADHD, med fler diagnostiserade pojkar än flickor.³⁴ ADHD och autism samexisterar ofta: 50–70% av autistiska personer även har ADHD och

---

²⁶ Raymaker m.fl, s. 135-136.

²⁷ Gesi m.fl, s. 4.

²⁸ Lai m.fl, s. 6; Lai m.fl 2015 s. 5.

²⁹ Lai m.fl, s. 6; Lai m.fl 2015 s. 5.

³⁰ Gould, s. 34-41.

³¹ Martini, Kuja-Halkola & Butwicka, s. 1190-1192.

³² Martini, Kuja-Halkola & Butwicka, s 1195.

³³ Lai m.fl, 2011, s. 6.

³⁴ DSM-5, s. 61, 63.

upp emot 40% av personer med ADHD är också autistiska. Att vara både autistisk och ha ADHD kan försvåra ens vardag ytterligare.³⁵

Tillstånden delar vissa karaktärsdrag, som sensoriska- och motoriska svårigheter, en nedsatt impuls kontroll, sätt att se mönster på och sömnsvårigheter.³⁶

Andra symptom är unika för ADHD, där de mest utmärkande är bristande uppmärksamhet, hyperaktivitet och impulsivitet. Ouppmärksamheten kan visa sig i svårigheter med detaljer, att följa instruktioner, organisera uppgifter och aktiviteter. Hyperaktiviteten och impulsiviteten visar sig i svårigheter att sitta still, en tendens att avbryta människor och att vara på "högvarv".³⁷ Symptomen kan underlättas genom medicinering.³⁸

---

³⁵ Hours, Recasens Christoffe & Baleyte, s. 1-5.

³⁶ Kern m.fl, s. 816-817.

³⁷ DSM-5 s. 59-60.

³⁸ CDC, *What is ADHD?*

3 Kritisk funktionalitetsteori

3.1 Normer och makt kring funktion

Det kritiska perspektivet synliggör idéer och omständigheter som vanligtvis presumeras vara naturliga och oföränderliga men som kan vara mänskligt skapade konstruktioner, t.ex. marxismens kritik av kapitalism och feminismens kritik av könsroller.³⁹

Kritisk funktionalitetsteori (eng: *critical disability theory*) analyserar funktionsvariationer som ett kulturellt, politiskt och socialt fenomen. Teorin tillkom efter att studier om funktionalitet växt som ett forskningsområde på 1970-talet, där många medicinska studier som ”upptäckte” och avgränsade funktionsvariationer gjorts.⁴⁰ Kritisk funktionalitetsteori kritiserar detta och anser att funktionsvariationer skapas genom uppsättande av normer kring vem som är ”normalfungerande” och motsatsvis vem som är avvikande.⁴¹ De med en normbrytande funktion diskrimineras och utsätts för förtryck: funktionsfobi (eng: *ableism*).⁴²

Eftersom funktionsvariationer är socialt skapade saknas en fast definition inom teorin. Vissa anser det vara kontraproduktivt att överhuvudtaget avgränsa vilka som är funktionsvarierade då det faller in i normsamhällets dikotomi.⁴³ Robert McRuer har myntat termen ”compulsory able-bodyess” och anser att behovet identifiera för funktionsvarierade sig är att de avviker från normen, till skillnad från normfungerande som inte behöver identifiera sig.⁴⁴ Funktionsvarierade uppmanas sträva efter att passa in i normen, t.ex. genom rehabilitering för att kunna arbeta fulltid.⁴⁵

---

³⁹ Kearney, s. 2.

⁴⁰ Meekosha & Shuttleworth, s. 47-49.

⁴¹ Garland-Thomson, s. 6.

⁴² Cambell, s. 4.

⁴³ Kafer Alison s. 78.

⁴⁴ McRuer s. 1-2.

⁴⁵ McRuer s. 114 ff.

Kritisk funktionalitetsteori har ett aktivistiskt inslag med målet att vinna autonomi och delaktighet genom nedbrytande av hegemoniska och hierarkiska normer som håller funktionsnedsatta utanför aktivt deltagande i samhället.⁴⁶ Autonomi definieras inte genom medicinska termer, t.ex. att lära en rullstolsburen att gå, utan genom att normer om funktion suddas ut. Detta innebär inte att alla fungerar likadant och det är viktigt att tillgängliggöra samhället för samtliga funktioner.⁴⁷

3.2 Intersektionella perspektiv

Intersektionalitet (från *intersections*) är synsättet att olika maktaspekter samspelar och förstärker förtryck. Kimberly Williams Crenshaw använde först begreppet där hon visade på svarta kvinnors förtryck som grundar sig i både kön och ras, jämfört med vita kvinnor och svarta män, som endast upplever en av dessa förtryckningsgrunder.⁴⁸

Förtryck av funktion förstärks av maktaspekter som klass, kön och rasifiering. Att vara fattig och funktionsvarierad förstärker varandra och samspelar ofta, det är t.ex. svårare att få hjälp utan ekonomiska medel.⁴⁹ Kvinnor är underrepresenterade i diagnostisering av autism (jämför avsnitt 2.5), vilket även gäller rasifierade och förstärks för rasifierade kvinnor.⁵⁰ Även queerhet samspelar med och förstärker funktion, t.ex. genom AIDS-epidemin där homosexuella var speciellt utsatta och alienerade från samhället.⁵¹

3.3 Neurodiversitet

Begreppet neurodiversitet (från *neurological diversity*) myntades av den autistiska sociologen Judy Singer på 1900-talet och avser skillnader i neurologisk förmåga. Hon förespråkade att olika neurologiska variationer är naturligt

---

⁴⁶ Minich, s. 1-5.

⁴⁷ Meekosha & Shuttleworth m.fl, s. 52-53.

⁴⁸ Crenshaw, s. 29-30.

⁴⁹ Pinilla-Roncancio.

⁵⁰ Cambell, s. 15.

⁵¹ Mcruer, s. 34, 54-55.

och nödvändigt för mänskligheten, att samhället bör tillgängliggöras för olika neurologiska behov istället för att neuroavvikande ska behöva anpassa sig och att neurodiversitet bör erkännas som en egen social kategori, som etnicitet, sexualitet och kön.⁵²

Enligt Robert Chapman skapas autism genom skapandet av autism som ett ”socialt kollektiv”, där autistiska personer delar en relation till den materiella och sociala verkligheten snarare än essentiella interna karaktärsdrag. Neurotypiska personer bildar en grupp, då de delar beteendemässiga psykologiska karaktärsdrag som egentligen saknar samhörighet men som samtliga ses som socialt användbara. Motsatsvis anses autistiska personer dela samma negativa sociala och beteendemässiga karaktärsdrag. Samhället struktureras kring neurotypiska personers behov, vilket marginaliserar autistiska personer ytterligare.⁵³

Autistiska personer uppmanas att följa neurologiska normer. Indelningen i ”högfungerande och lågfungerande” syftar till att högfungerande är mer intelligenta och fungerar bättre i samhället och grundar sig i (ekonomiskt) bidragande och hur en person uppfattas socialt, snarare än faktiska interna problem. Synsättet bortser från autism som ett spektrum där olika individer har olika svårigheter (jämför avsnitt 2.3). Lågt och högt hjälpbehov anses vara en mer passande indelning, där hjälpbehovet är föränderligt.⁵⁴

---

⁵² Singer, s. 3.

⁵³ Chapman, s. 21-22.

⁵⁴ Alvares m.fl, s. 226-230.

4 Tvångsomhändertagande enligt LVU

Som utgångspunkt har föräldrar ansvar för sina barn och deras välmående. I enlighet med regleringen i LVU kan Socialstyrelsen dock i vissa fall kliva in och tvångsomhänderta barn under 18 respektive 20 år.⁵⁵ Enligt LVU 1§ 2 st. får ett tvångsomhändertagande endast ske om samtycke till vård saknas, annars ges vård enligt Socialtjänstlagen (2001:453), SoL.

LVU 3§ 1 st. reglerar tvångsomhändertagande för den ungas beteende. Paragrafen lyder:

Vård skall också beslutas om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende.

Bestämmelsen består av två rekvisit, risk för skada på hälsa eller utveckling och vilket beteende som har föranlett risken för skada.

4.1 Socialt nedbrytande beteende

Tvångsvård för socialt nedbrytande beteende föranleder tolkningssvårigheter. Rekviritet är en ”slasktratt” och möjliggör tvångsomhändertagande i andra fall än genom missbruk och brottslig verksamhet. Det utvidgades genom ändring i formulering från “något annat jämförbart beteende” till “något annat socialt nedbrytande beteende”.⁵⁶ Rekviritet avser beteende som avviker från samhällets grundläggande normer.⁵⁷ Exempel från förarbetena är enstaka brott utan att det rör sig om brottslig verksamhet, ej tillfällig vistelse i missbruksmiljö, prostitution eller uppträdande på sexklubb.⁵⁸ Uppräkningen är

---

⁵⁵ SOU 1986:20, s. 291.

⁵⁶ 1§ 2 st. 1980 års LVU.

⁵⁷ Prop. 1989/90:28 s. 67.

⁵⁸ Prop. 1989/90:28 s. 109.

inte uttömmande.⁵⁹ Tvångsomhändertaganden kan ske för aggressivt, våldsam och asocialt beteende enligt praxis.⁶⁰ Risktaganden kan utgöra socialt nedbrytande beteenden men enligt praxis är det inte tillräckligt att riskera att röja sin skyddade identitet för en våldsam familj⁶¹ eller att inte sköta sin medicinering.⁶²

Genom socialt nedbrytande beteende kan tvångsomhändertagande ske i oförutsebara situationer.⁶³ Rekvisitet ger uttryck för en allmän bedömningsstandard, som ger domstolarna tolkningsutrymme att besluta i konkreta situationer i linje med lagens ändamål. Detta skiljer sig från konkreta lagregler med specifika och smala rekvisit. Allmänna bedömningsstandarder riskerar att leda till subjektiva bedömningar och ett oförutsebart rättsläge.⁶⁴ Förutsebarheten har bl.a. kritiserats ur ett könsperspektiv, där flickor enligt studier vårdas för saker som inte explicit nämns i förarbetena, som sexuellt självskadebeteende. Schlytter forskar på området och benämner det som ett ”dubbeltnormsystem”, där flickor har ett snävare handlingsutrymme till att avvika från samhällets grundläggande normer, t.ex. i situationer där de anses mer sårbara, som vid kontakt med främmande män med risk för sexuellt utnyttjande.⁶⁵

4.2 Psykisk funktionsnedsättning och socialt nedbrytande beteende

Syftet med LVU är att hindra att ungdomar far illa till följd av social problematik.⁶⁶ Behandling av psykiska problem faller under psykiatrians ansvarsområde, med LPT som tillämplig lag. För tvångsvård enligt LPT krävs att patienten lider av en allvarlig psykisk störning och att det finns ett oundgängligt vårdbehov, LPT 3§. Behandling av NPF anses enligt förarbeten vara psykisk

---

⁵⁹ 2 RÅ 2000 ref. 33, RÅ 2010 ref. 24 och HFD:s dom den 3 mars 2010 med mål nr 8480-08.

⁶⁰ RÅ 2000 ref. 33.

⁶¹ HFD 2015 ref. 7.

⁶² HFD 2015 ref. 42.

⁶³ SOU 2015:71 s. 310.

⁶⁴ Dahlman, s. 91-98.

⁶⁵ Schlytter s. 94 ff.

⁶⁶ Prop. 1989/90:28 s. 67.

problematik.⁶⁷ År 2010 kom HFD (då kallad Regeringsrätten) med två bekräftande domar på området.⁶⁸

RÅ 2010 ref. 24 gäller en 16-årig flicka som är autistisk och har ADHD. Hon uppvisar ett självdestruktivt, impulsivt och aggressivt beteende, bl.a. genom att skada sig själv och andra med tillhyggen. Hon har även gjort sig skyldig till omfattande skadegörelse och har enligt Socialtjänsten ett öppet sexualiserande beteende som riskerar att försätta henne i farliga situationer. Till följd av beteendet har blivit utslängd från skola och vårdhem. Hennes NPF leder till ett utagerande och impulsstyrt beteende med svårigheter att integrera sinnesuttryck. Hon skiftar snabbt från lugn till våldsam.

HFD tolkar förarbetena och säger att psykisk problematik visserligen inte utgör hinder för tillämpning av LVU men det är inte en tillräcklig förutsättning för tvångsvård. Att lägga en psykisk störning till grund för ett tvångsomhändertagande skulle strida mot LVU:s syfte. Det socialt nedbrytande beteendet får inte framstå som uttryck för den psykiska störningen utan ska i princip lika väl kunna iakttas hos någon utan ett sådant funktionshinder. I det aktuella fallet har det inte framkommit annat än att beteendet i huvudsak är att betrakta som symptom på flickans psykiska funktionshinder och tvångsomhändertagande kan inte ske.

4.3 Konsekvenser av HFD:s domar

HFD:s avgöranden har mötts av både positiv och negativ kritik. Autism och Aspergerförbundet (numera Autism Sverige) ser domen som belysande för att unga inte bör tvångsomhändertas för neuropsykiatriska skillnader och som ett förtydligande kring ansvarsuppdelningen mellan kommun och socialtjänst, där kommunen får utökat ansvar för frivilliga insatser till barn med NPF. Förbundet vill se avgörandet kodifierat i lag.⁶⁹

---

⁶⁷ SOU 2000:77 s. 171-173.

⁶⁸ RÅ 2010 ref. 24 och HFD:s dom den 3 mars 2010 med mål nr 8480-08.

⁶⁹ SOU 2015:71 s. 330.

Avgörandet kritiseras för att skapa en rättsosäkerhet för ungdomar som behöver vård men som undantas från tillämpning av LVU på grund av sin NPF, samtidigt som de inte når upp till de högre kraven i LPT. Det har framkommit uppgifter om att Socialtjänsten försökt komma runt detta genom att tona ner den psykiska problematiken⁷⁰ samt försökt hitta problematik i hemmet för ett tvångsomhändertagande enligt LVU 2§ istället, vilket ses som rättsosäkert.⁷¹

Det saknas vägledning gällande vad som är symptom på en psykisk störning och domstolarnas förmåga att avgöra detta har kritiserats.⁷² Enligt en studie i samband med utvärderingen av LVU år 2015 är domstolarna restriktiva med bedömningen att ett beteende är symptom på en NPF och det krävs i princip att det finns en utredning som styrker sambandet mellan beteendet och funktionsvariationen. Rättstillämpningen kan dessutom ofta förefalla slumpmässig.⁷³

---

⁷⁰ SOU 2015:71 s. 329.

⁷¹ SOU 2015:71 s. 330-331.

5 Tillämpning i domstol

5.1 Tillvägagångssätt

Följande avsnitt tar upp exemplifierande domar rörande tvångsomhändertagande av unga med autism eller autismliknande beteende och domstolarnas bedömning av om deras beteendet är ett uttryck för autism. En löpande analys görs.

Målnummer har tagits bort av integritetsskäl, men finns att hitta arkivet. För att särskilja domarna från varandra har de getts namn från händelseförloppet, med förhoppningen att det förblir respektfullt. Domarna är skrivna i tidsordning.

5.2 Dom 1 och 2 – Systemn (2015) och Raketerna (2021)

K.L.S har autism (vid tidpunkt för domen atypisk autism), vilket gestaltar sig i svårigheter med nya situationer och relationer. Tvångsomhändertagandet föranleds av att han uppträtt suicidalt, hotat andra och fysiskt gett sig på sin syster, som anmälde händelsen. Förvaltningsrätten anser att beteendet är socialt nedbrytande. De behandlar inte frågan om beteendet är ett symptom på K.L.S autism.

Vid överklagandet säger K.L.S att han är medveten om sin NPF, vill ha hjälp men inte flytta hemifrån. Kammarrätten redogör för att K.L.S autism visar sig i relationella- och känslomässiga svårigheter. Detta leder att han kan bli väldigt upprörd och ledsen och hamna i konflikter, t.ex. i samband med oplanerade händelser. Han har en impulsstyrd ilska som snabbt kan blossa upp och leda till att han smäller till någon. Kammarrätten anser att K.L.S beteende huvudsakligen är att se som symptom på hans autism. LVU är inte tillämplig.

J.G, är diagnostiserad med autism och ADHD och har medicinerat sedan sex års ålder. Han har kastat sten vid flera tillfällen. På nyår blev han full och sköt med raketer. När polisen ingrep slog han dem och senare slog han även sin mamma. Vid en senare incident hotade han att slå ihjäl en person med en yxa. J.G nekar till en del av våldet. Förvaltningsrätten anser att beteendet är socialt nedbrytande och inte endast kan förklaras genom hans diagnoser. Kammar-rätten anser att beteendet inte är socialt nedbrytande då det endast rör ett fåtal allvarliga händelser i närtid. Beteendet har dessutom ett tydligt samband med J.Gs funktionsnedsättningar.

5.2.1 Analys

I båda fallen uppvisas en impulsiv ilska. Detta är möjligen autistiska melt-downs, en förlust av kontroll till följd av överstimulering. Autistiska melt-downs grundar sig direkt i autistiska symptom, t.ex. sensoriska eller sociala omständigheter (jämför avsnitt 2.4.1). Kammar-rätten bedömning att aggressiviteten är symptom på NPF är en tolkning i enlighet med detta. Att båda pojkarna var diagnostiserade och att det inte rörde sig om ett fåtal händelser kan ha betydelse för bedömningen, men det är svårt att avgöra.

5.3 Dom 3 – Motorvägen (2015)

S.R har agerat våldsamt, främst mot sina föräldrar men även mot polisen och vårdtjänstemän och varit självdestruktiv, bl.a genom att gå ut på motorvägen. Hon saknar en fungerande skolgång sedan årskurs sex. S.R är diagnostiserad med autism men enligt socialnämnden kan hennes beteende inte endast kan kopplas till diagnosen. Hennes föräldrar menar att aggressivitet är ett typiskt symptom för autism och diagnosen förklarar beteendet.

Förvaltningsrätten bedömer S.Rs beteende som socialt nedbrytande. Vid be-dömningen om det är symtom på hennes NPF redogör de för att S.R är socialt fungerande inom andra sammanhang, som idrott. S.Rs använder sin aggres-sivitet ”instrumentellt” för att få till stånd vad hon vill, till skillnad från en impulsiv aggressivitet som är mer typisk för autistiska personer. S.Rs autism uppges inte vara av en sådan svårighetsgrad att den kan förklara

beteendeproblematiken och det saknas närmare utredning för att identifiera orsaken till beteendet. Det föreligger också omständigheter som pekar på andra faktorer som orsakar beteendet. Beteendet är inte symptom på hennes autism. Kammarrätten kommer till samma bedömning med motiveringen att S.Rs autism inte är av en tillräcklig grad och att diagnosen inte ensam kan förklara beteendet.

5.3.1 Analys

Domstolarnas resonemang kring ”graden” av S.Rs autism visar på en linjär syn av autism, där en person har mer eller mindre autism. Synsättet är oförenligt med autism som ett spektrum där individer har svårigheter inom olika områden (jämför avsnitt 2.3). Det är möjligt för S.R att vara högpresterande inom sport och samtidigt ha omfattande problem på andra områden. En bedömning utifrån hur allvarlig autismen är riskerar att åsidosätta individuella aspekter och uttryckssätt.

5.4 Dom 4 – Hunden (2016)

D.J är autistisk. Han är vanligtvis lugn och skötsam men kan få aggressions- och vredesutbrott. Han har bl.a. slagit och hotat med att mörda lärare, kastat stolar, trakasserat en flicka samt tagit med en hund till skolan och gått runt på ett hotfullt sätt. Förvaltningsrätten anser att beteendet är socialt nedbrytande och att det inte uteslutande kan ses som ett uttryck för D.Js diagnos.

Vid överklagandet framför D.Js mamma att aggressiviteten och den bristande impulskontrollen måste förstås med bakgrund av hans diagnos, där beteendet grundar sig i sociala svårigheter som förvärrats genom att D.J utsatts för mobbning. Förutsättningarna är identiska till HFD 2010 ref. 24. Nämnden uttalar att beteendet lika väl kan uppvisas hos någon utan liknande funktionshinder och inte är symptom på autism.

Kammarrätten bedömer D.Js beteende vara socialt nedbrytande beteende. Han har sociala svårigheter till följd av sin autism men det hotfulla och våldsamma beteende kan lika väl iaktas hos någon utan funktionsnedsättningen.

Beteendet är inte uteslutande ett uttryck för diagnosen. En nämndeman är skiljaktig och anser att D.Js beteende är ett uttryck för hans NPF, då beteendet har en stark koppling till det sociala samspelet med andra och då det inte framkommit att D.J förutom sina relationer med andra människor har ett beteende som avviker från samhällets grundläggande normer.

5.4.1 Analys

Socialtjänsten och domstolarna uttalande att D.Js beteende inte är symptom på autism då det även kan uppvisas hos allistiska personer ger bilden av att det finns exklusivt autistiska beteenden. Vissa beteenden är mer vanligt förekommande hos autistiska personer, men inte exklusiva för dem. Den skiljaktiga nämndemannens bedömning fokuserar på de bakomliggande sociala svårigheterna till beteendet, vilket utgör en mer individuell bedömning.

Att D.J tog med sig en hund till skolan kan ha berott på en social osäkerhet och hotfullhet. D.J har sociala svårigheter, har blivit mobbad och kan därför ha velat ha med ett djur som han känner sig nära (att vara nära djur är vanligt bland autistiska personer⁷⁴). Att D.Js kroppsspråk uppfattats som hotfullt men som i själva verket kan ha varit uttryck för andra känslor ger möjligen uttryck för en tolkning utifrån ett neurotypiskt perspektiv.

5.5 Dom 5 – Poliserna (2019)

D.I är femton år. Socialnämnden anser att hon uppvisar ett socialt nedbrytande beteende genom att avvika, utsätta sig för risker och begå kriminella handlingar. Hon har misshandlat och slagit andra ungdomar, slagits med polisen flera gånger och försökt begå självmord. Hon går inte i skolan och har haft kontakt med vården utan förbättrat beteende. På BUP har hon blivit bältdad till följd av utåtagerande och självdestruktivt beteende. D.I är autistisk och har ADHD, vilket hennes föräldrar anser ligga till grund för beteendet.

Förvaltningsrätten anser att en del i D.Is beteende kan vara uttryck för hennes funktionshinder men att hon brukat våld och hotat andra den utsträckning att

---

⁷⁴ Barcelos, Kargas, Packman & Mills, s. 3.

det även kan iakttas hos någon utan motsvarande diagnoser. De utesluter inte att hennes funktionshinder påverkar och eventuellt förstärker hennes beteendemönster men det saknas stöd i utredningen för att enbart betrakta beteendet som ett uttryck för hennes psykiatriska diagnoser.

I samband med överklagandet anför nämnden att de är medvetna om D.Is diagnoser men att hennes beteende inte endast beror på dem, då inte alla ungdomar med hennes diagnoser uppvisar ett liknande socialt nedbrytande beteende.

Kammarrätten konstaterar att D.Is diagnoser leder till självdestruktivitet, impulsivitet, lätt aggression och ibland ett våldsamt utåtagerande. Enligt en överläkares specialutlåtande är D.Is trotsiga, impulsstyrda och självdestruktiva beteendet i huvudsak att betrakta som symptom på hennes psykiska funktionsnedsättning och att liknande beteenden kan iakttas hos personer utan samma funktionsnedsättningar inte ändrar bedömningen. Till följd av detta anser Kammarrätten att D.Is beteende i huvudsak beror på hennes psykiska funktionshinder.

5.5.1   Analys

Nämndens uttalande att alla ungdomar med D.Is diagnoser inte uppvisar sådant socialt nedbrytande beteende riskerar att klumpa ihop neuroavvikande personer, som en grupp som ständigt bryter mot samhällets normer. I själva verket är personer med NPF en heterogen grupp, där långt ifrån alla uppvisar problematiskt beteende.

Förvaltningsrätten uttalande att D.I ”brukat våld i sådan utsträckning att det skulle kunna iakttas hos andra utan samma funktionsnedsättningar” syftar å andra sidan till att en NPF endast kan påverka en till en viss ”nivå” av våld, vilket inte heller stämmer. Att överläkaren anser att detta inte är relevant är möjligen det som får kammarrätten att anse att beteendet är ett symptom på D.I:s autism.

5.6   Dom 6 – Bränderna (2022)

E.B har utsatt personer och egendom för våld, bl.a. genom att starta bränder i skolan och på vårdhem. Han har blivit avstängd från skolan och kommer antagligen inte att få slutbetyg. Tvångsomhändertagandet föranleddes av att han utsatte en annan ungdom för psykiskt och fysiskt våld. E.B genomgår vid tidpunkten för förvaltningsrättens dom utredningar för autism och ADHD.

Enligt förvaltningsrätten kan det inte uteslutas att E.Bs beteende är uttryck för hans psykiska funktionshinder, men det saknas stöd för att det huvudsakligen beror på det. Att E.Bs beteende upphört vid en placering talar för att beteendet inte har med psykisk problematik att göra. Det har inte framkommit att graden av tillståndet är av en sådan karaktär att det hindrar en tillämpning av LVU.

Vid överklagandet uttalar sig E.Bs mamma om att E.Bs beteende beror på de diagnoser som nu fastställts. I ett psykologutlåtande sägs att E.Bs beteende delvis kan förklaras av svårigheterna som ingår i hans autismdiagnos, särskilt förmågan till social ömsesidighet med betoning på den kommunikativa aspekten, kognitiv rigiditet och oförmåga att förstå ironi och sarkasm. Kamrarrätten anser att beteendet inte i huvudsak kan betraktas som ett uttryck för E.Bs funktionshinder, utan närmare motivering.

5.6.1   Analys

Förvaltningsrättens bedömning att det rör sig om en social och inte psykisk problematik då beteendet upphört vid vårdhemmet kan ifrågasättas. Precis som neurotypiska personer (och kanske mer) anpassar personer med NPF sitt beteende efter hur trygga de känner sig i en situation. För autistiska personer kan det handla om att ha struktur i vardagen och förutsebara sociala relationer (se avsnitt 2.4 och 3.3). En person är autistisk även när symptomen inte orsakar problem.

5.7   Dom 7 och 8 – Olämpliga kontakter 1 och 2 (2022)

A.M är tolv år och har ett flertal gånger smitit hemifrån och utsatt sig för osäkra situationer, bl.a. genom att uppsöka personer hon endast haft kontakt med genom sociala medier. Hon har försökt skada en flicka, varit respektlös mot polisen och har hög frånvaro och bristande betyg i skolan. A.M är inte diagnostiserad men är sannolikt autistisk.

Förvaltningsrätten anser att A.Ms beteende är allvarligt med hänsyn till hennes ålder och socialt nedbrytande. Beteendet ses inte som ett uttryck för autism då hon inte utretts och då beteende anses även kan iakttas hos någon som inte är autistisk.

Även Kammarrätten anser att A.Ms beteende är socialt nedbrytande. Liknande förvaltningsrätten anser de att beteendet inte är ett uttryck för en NPF, då ingen diagnos är ställd och då det inte annars framkommit beteendet endast utgör ett uttryck för en NPF.

I en liknande dom från 2022, tvångsomhändertas autistiska A.J. Hon har ett flertal gånger smitit hemifrån, möjligen umgås med äldre killar som utnyttjar henne, brukar alkohol och droger samt skadat sig själv. Varken förvaltningsrätten eller kammarrätten anser att beteendet är symptom på hennes autism och ger korta motiveringar till bedömningarna.

5.7.1 Analys

Att domstolarna inte bedömer om A.M beteende beror på autism med hänvisning till att hon inte är diagnostiserad kan bli felvisande. Flickor går ofta odiaagnostiserade eller blir sent diagnostiserade (jämför avsnitt 2.4). Detta kan vara fallet för A.M, speciellt med hänsyn till hennes unga ålder.

I båda domarna agerar flickorna mer självdestruktivt än aggressivt, bl.a. genom uppsökandet av ”olämpliga kontakter”. Beteendet grundar sig möjligen i sociala svårigheter och vara uttryck för autistiska symptom som är vanligare hos flickor, som till följd av könsroller oftare riktar negativa känslor inåt än utåt (jämför avsnitt 2.5).

6 Slutsats

6.1 Allmänna problem

Kritisk funktionalitetsteori kritiserar normer som skapar och upprätthåller förtryck kring funktion. Socialt nedbrytande beteende avser beteende som bryter mot samhällets grundläggande normer och rör därmed direkt vilka normer som är önskvärda i samhället. Detta är inte nödvändigtvis problematiskt då samhället är uppbyggt kring normer. Men det kan vara relevant att ifrågasätta om normerna är nödvändiga och varifrån de kommer. Domarna i avsnitt fem påverkas i vissa fall av normer kring autism. Nedan redogörs för huvuddragen kring detta.

6.1.1 Neurotypisk tolkning av känslouttryck

I domarna ses aggressivitet (som når upp till en viss grad) som socialt nedbrytande beteende. Samhällsnormen är att känslouttryck ska ske på ett lugnt och sansat sätt. Samtidigt som det är förståeligt att vilja undvika aggressivitet som resulterar i våld mot andra eller sig själv, är inte lågintensiva typer av aggressivitet nödvändigtvis skadliga. Att bli arg till följd av överstimulation och sedan lugna ner sig kan vara autistiska drag, speciellt som barn (jämför avsnitt 2.4). Snarare än att autistiska individer ska behöva uttrycka sig på ett neurotypiskt sätt bör samhället utöka sin förståelse för olika känslouttryck (jämför avsnitt 3.3).

I System och Raketerna, där aggressiviteten ses som ett uttryck för autism, erkänner domstolarna att autistiska personer ofta visar känslor på ett anorlunda sätt. I andra fall, som Hunden, gör domstolarna bedömningen av ett beteende som hotfullt och aggressivt, trots att detta inte nödvändigtvis var avsikten.

6.1.2 Bristande intersektionalitetsperspektiv

Domstolarnas bedömning av vad som är ett uttryck för autism är smalt och fokuserar främst på en impulsiv aggressivitet. En mer instrumentell

aggressivitet (Motorvägen) och självdestruktivitet (Olämpliga kontakter 1 och 2) anses inte vara autistiska symtom. Synsättet riskerar att missa könsperspektiv där autism uttrycks olika hos pojkar och flickor. Undantaget är möjligtvis Poliserna, där domstolen kom fram till att symptom som inkluderade självdestruktivitet hos en flicka var uttryck för autism.

6.1.3 Generaliseringar och isärhållande av autistiska personer

Domstolarna riskerar att generalisera autistiska personer genom uttryck som ”detta beteende visas inte hos alla personer med autism” (Poliserna). Autistiska personer framställs som en homogen grupp som delar samma svårigheter. I enlighet med Robert Chapmans analys (avsnitt 3.3) skapar detta en social och materiell samhörighet utifrån normer och ansedda negativa drag, som går längre än vissa gemensamma neurologiska drag.

Uttalanden att ett beteende inte är uttryck för autism då autismen inte är av ”tillräckligt hög grad” (Motorvägen och Bränderna) särskiljer autistiska personer utifrån vilken grad av autism de anses ha. Det riskerar att ignorera faktiska problem och leder till kategoriska istället för individuella bedömningar (jämför avsnitt 2.3 och 3.3).

Autistiska personer separeras från allistiska personer genom uttrycket ”beteendet är av den grad att det även förekommer hos neurotypiska personer”. Detta syftar till att autism endast kan påverka en till en viss grad och att det finns särskilda autistiska- och allistiska beteenden och förstärker autistiska personer som en social och materiell grupp (jämför avsnitt 3.3). För att bedöma om ett beteende är ett uttryck för autism är det ofta lämpligare att titta på orsaken bakom beteendet än beteendet i sig.

6.2 Besvarande av frågeställning

Kritisk funktionalitetsteori ser funktion som socialt och kulturellt skapat, där normavvikande diskrimineras (avsnitt 3.1). Autistiska personer avviker från neurologiska normer bl.a. genom annorlunda socialt uttryckssätt, respons på

intryck och känslouttryck (avsnitt 2). Vissa av domstolarnas bedömningar och resonemang, som till stor del saknar psykologisk grund, utgår från och upprätthåller dessa normer. Det är främst beteenden som impulsiv aggressivitet som ses som symptom på autism. Även om detta inte är felaktigt riskerar det att bilda en smal bedömning som bl.a. missar könsskillnader. Resonemang som utgår från graden av autism riskerar att bortse från interna svårigheter och individuella uttryckssätt för autism. Genom diverse formuleringar särskiljer domstolarna autistiska och neurotypiska personer, där autistiska personer ses som avvikande och med problematiska beteenden. En social och materiell samhörighet som går längre än de gemensamma neurologiska drag som finns skapas.

7 Källor och litteratur

7.1 Offentligt tryck

Prop. 1989/90:28 – *Om vård i vissa fall av barn och ungdomar*

SOU 1986:20 – *Barns behov och Föräldrars rätt*

SOU 1998:31 – *Insatser mot psykiska problem hos barn och ungdomar*

SOU 2000:77 – *Samhällets ansvar för utsatta barn och unga*

SOU 2015:71 – *Barn och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU*

Socialstyrelsen, *Kodning inom psykiatrin*

7.2 Rättsfall

RÅ 2000 ref. 33

RÅ 2010 ref. 24

HFD:s dom den 3 mars 2010 med mål nr 8480-08

HFD 2015 ref. 7

HFD 2015 ref. 42

För Kammarrättens domar i avsnitt fem, efterfråga arkiv.

7.3 Litteratur

Alvares Gail A, Bebbington Keely, Cleary Dominique, Evans Kiah, Glasson Emma J, Maybery Murray T, Pillar Sarah, Uljarevic Mirko, Varcin Kandice, Wray John & Whitehouse Andrew Jo, *The misnomer of 'high functioning autism': Intelligence is an imprecise predictor of functional abilities at diagnosis*, 2020.

American Psychiatric Association, *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders [DSM-5]*, Femte upplagan, Sheridan Books Inc, 2013.

Arvidsson Olof, Gillberg Christoffer, Lichenstein Paul & Lundstrum Sebastian, *Secular changes in the symptom level of clinically diagnosed autism*, 2018.

Baird Gillian, Simonoff Emily, Pickles Andrew, Chandler Susie, Loucas Tom, Meldrum David & Charman Tony, *Prevalence of disorders of the autism spectrum in a population cohort of children in South Thames: the Special Needs and Autism Project (SNAP)*, The Lancet, 2006.

Barcelos Ana Maria, Kargas Niko, Packman Chris & Mills Daniel S. *Understanding the impact of dog ownership on autistic adults: implications for mental health and suicide prevention*, Nature.com, 2021.

Bottema-Beutel Kristen, K. Kapp Steven, Lester Jessica Nina, Sasson Noah J. & N. Hand Brittany, *Avoiding Ableist Language: Suggestions for Autism Researchers*, 2021

Cambell Fiona Kumari, *Contours of Ableism – the Production of Disability and Aabledness*, Palgrave Macmillan London, 2009.

Chapman Robert, *The Reality of Autism: on the metaphysics of disorder and diversity*, 2020.

Crenshaw Kimberle, *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics*, 1989.

Dahlman Christian, Wahlberg Lena, *Juridiska Grundbegrepp*, Första Upplagan, Studentlitteratur, Lund 2019.

D.S Dunn & E.E Andrew, *Person-first and identity-first language: Developing psychologists' cultural competence using disability language*, 2015.

Garland-Thomson Rosemary, *Extraordinary Bodies*, Columbia University Press, 2017.

Gesi Camilla, Migliarese Giovanni, Torriero Sara, Capellazzi Martina, Omboni Anna Caterina, Cerveri Giancarlo & Mencacci Claudio, *Gender Differences in Misdiagnosis and Delayed Diagnosis among Adults with Autism Spectrum Disorder with No Language or Intellectual Disability*, 2021.

Hours Camille, Recasens Christoffe & Baleyte Jean-Marc, *ASD and ADHD Comorbidity: What Are We Talking About?* 2022.

Kafer Alison, *Compulsory Bodies: Reflections on Heterosexuality and Able-bodiedness*, Journal of Women's History, 2003.

Kearney Richard, *Modern Movements in European Philosophy*, Manchester University Press, 1995.

Kern Janet K, Geier David a, Sykes Lisa K, Geier Mark R & Deth Richard C, *Are ASD and ADHD a Continuum? A Comparison of Pathophysiological Similarities Between the Disorders*, 2015.

K. Kapp Steven, *Autistic Community and the Neurodiverse Movement – Stories from the Frontline*, Saint Philip Street Press, 2019.

K Kapp Steven, 'People should be allowed to do what they like': *Autistic adults' views and experiences of stimming*, 2019.

Lai Meng-Chuan, Lombardo Michael V, Auyeung Bonnie, Chakrabarti Bhismadev & Baron-Cohen Simon, *Sex/Gender Differences and Autism: Setting the Scene for Future Research*, 2015.

Lai Meng-Chuan, Lombardo Michael V, Pasco Greg, V Rurok Amber N, Wheelwright Sally J, Sadek Sasan A, Chakrabarti Bhismadev, Consortium MRC AIMS & Baron-Cohen Simon, *A Behavioral Comparison of Male and Female Adults with High Functioning Autism Spectrum Conditions*, 2011.

Leitner Yael, *The co-occurrence of autism and attention deficit hyperactivity disorder in children - what do we know?* 2014.

Martini Miriam I, Kuja-Halkola & Butwicka Agnieszka, *Sex Differences in Mental Health Problems and Psychiatric Hospitalization in Autistic Young Adults*, 2022.

McRuer Robert, *Crip theory – Cultural Signs of Queerness and Disability*, New York University Press, 2006.

Meekosha Helen & Russel Shuttleworth, *What's so 'critical' about critical disability studies?* Australian Journal of Human Rights, 2009.

Minich Julie Avril, *Enabling Whom? Critical Disability Studies Now*, 2016.

Niemi Johanna, Honkatukia Päivi & Ruuskanen Minna, *Juridikens texter som diskurser*, Göteborg 2008.

Phung Jasmine, Penner Melanie, Pirlot Clementine & Welsh Christine, *What I Wish you Knew: Insights on Burnout, Inertia, Meltdown, and Shutdown From Autistic Youth*, 2021.

Pinilla-Roncancio Monica, *Disability and poverty: two related conditions. A review of the literature*, 2015.

Raymaker Dora M. R. Teo Alan R. Steckler Nicole A. Lentz Brandy, Scharer Mirah, Santos Austin Delos, K. Kapp Steven, Hinter Morington, Joyce Andee & Nicolaidi Christina, *“Having All of Your Internal Resources Exhausted Beyond Measure and Being Left with No Clean-Up Crew”*: Defining Autistic Burnout, 2020.

Schlytter Astrid, *Kön och Juridik i socialt arbete*, Studentlitteratur AB, Lund 1999.

Sinclair Jim, *Don't Mourn for Us*, Our Voice - Autism Network International newsletter, 1993.

Singer Judy, *Neurodiversity: The Birth of an Idea*, Jessica Kingsley Publishers, 1998.

Warrier Varun, Greenberg David M. Weir Elizabeth, Smith Paula, Lai Meng-Chuan, Allison Carrie, Baron-Cohen Simon, *Elevated rates of autism, other neurodevelopmental and psychiatric diagnoses, and autistic traits in transgender and gender-diverse individuals*, 2020.

7.4 Internetkällor

Autism.se, *Aspergers Syndrom*, <https://www.autism.se/om-autism/autism/aspergers-syndrom/> (besökt 24 november 2022)

Autism.se, *Atypisk autism*, <https://www.autism.se/om-autism/autism/aspergers-syndrom/> (besökt 26 December 2022)

Autism.se, *Funktionsnedsättning eller -variation?*, <https://www.autism.se/om-autism/autism/begrepp-och-ord/funktionsnedsattning-eller-variation/> (besökt 19 December 2022)

Autismforum.se, *Diagnoskriterier för Autism* <https://www.autismforum.se/om-autism/diagnoskriterier-0/diagnoskriterier-for-autism/m/>, (besökt 24 november 2022)

CDC – Centers for Disease Control and Prevention, *What is ADHD?* <https://www.cdc.gov/ncbddd/adhd/facts.html>, (besökt 19 December 2022)

CDC – Centers for Disease Control and Prevention, *What is ASD?* <https://www.cdc.gov/ncbddd/autism/facts.html>, (besökt 19 December 2022)

Medical News Today, *What is Stimming?*, <https://www.medicalnewstoday.com/articles/319714> (besökt 21 December 2022)

National Institute of Mental Health (NIMH), *Autism Spectrum Disorder*,
<https://www.nimh.nih.gov/health/topics/autism-spectrum-disorders-asd>
(besökt 8 December 2022)

7.5 Uppslagsverk

Dictionary.com, *crip*, <https://www.dictionary.com/browse/crip>

Dictionary.com, *queer* <https://www.dictionary.com/browse/queer>

Dictionary.cambridge.com, *allistic*, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/allistic>